

Коваль-Бардаш Людмила
кандидат педагогічних наук
провідний науковий співробітник
відділу інклюзивного навчання
ІСПП ім. Миколи Ярмаченка
НАПН України
М. Київ
kovalliudmyla@gmail.com

Олефіренко Людмила
вихователь-методист
школи-дитячого садка
I ступеня
«Паросток» №802
Подільського району
міста Києва
ludmilaolefirenko@gmail.com

**«ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ
ДОШКІЛЬНИКІВ НА ОСНОВІ
ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ІДЕЙ
В. СУХОМЛИНСЬКОГО»**

Анотація. У статті розкрито проблема введення методу філософії для дітей, як необхідність трансформації існуючої інформаційної моделі освіти. Зміна пріоритетів від пасивного засвоєння дітьми обсягу знань, представленого дорослим, на активне використання їх розумової діяльності, набуття навичок самостійного мислення з використанням методу філософії для дітей. Окреслено погляди М. Липмана, спрямовані на розвиток мислення дитини, формування пізнавальних і етичних уявлень і установок. Особливий акцент в статті спрямований на висвітлення зв'язку його поглядів з поглядами вітчизняних педагогів-науковців, а саме В. Сухомлинського.

У статті також представлено досвід впровадження ідей В. Сухомлинського у вітчизняному дошкільному навчальному закладі.

Ключові слова: філософія для дітей, критичне мислення, досвід впровадження, «сократівський діалог».

Summary. The article reveals the problem of introducing the method of philosophy for children, as the need to transform the existing information model of education. Changing priorities from passive assimilation of the amount of knowledge presented by adults to children, to the active use of their mental activity, the acquisition of skills of independent thinking using the method of philosophy for children. M. Lipman's views aimed at the development of the child's thinking, the formation of cognitive and ethical ideas and attitudes are outlined. The special emphasis in the article is aimed at highlighting the connection of his views with the views of domestic teachers-scientists, namely V. Sukhomlinsky.

The article also presents the experience of implementing V. Sukhomlinsky's ideas in a domestic preschool educational institution.

Key words: philosophy for children, critical thinking, implementation experience, "Socratic dialogue".

*«Дитина - ніжний паросток,
який стане могутнім деревом
і вимагає до себе особливої уваги»*

В.О. Сухомлинський

Підготовка малят до свідомої і відповідальної участі у демократичному устрої суспільства є провідним завданням дошкільної ланки освіти, оскільки однією із провідних ознак демократичної громадськості є самостійне прийняття рішення громадянином. Також вагомого значення набуває вміння усвідомити основні категорії і характерні засади демократичної культури, яка є спільнотою цінностей, ідей та активної діяльності у реальності. Суттєву роль у формуванні нового мислення, інтуїції, відчуттів, світоглядних орієнтирів та цінностей, адекватних сучасній епосі, відграє освіта. Як соціальна інституція вона покликана навчити людину вчитися та бути успішною в реаліях сьогодення,

надавши їй нові життєві стратегії та життєву компетентність. Освіта зосереджується на розвитку дитини, розкритті її творчого потенціалу, плеканні навичок самостійного, критичного осмислення проблем. Власне ці завдання, з одного боку, забезпечують пріоритетність сфери освіти в суспільному житті, а з іншого, зумовлюють її постійну модернізацію, спрямовану на пошук адекватних відповідей на виклики суспільного життя. Однією із відповідей на запити сучасності є навчання критичному мисленню.

Українська освітня система у будь-якій з ланок (дошкільній, шкільній чи професійній) перевантажує інформацією, не забезпечуючи чіткого її сприйняття та засвоєння, оскільки, не навчає дитину аргументовано дискутувати, приймати самостійні рішення, не лінійно мислити, вирішувати конфлікти, орієнтуватися на пріоритетні напрями, тощо. Противагою їй може слугувати лише така освітня система, яка вчить дітей думати, яка забезпечує їм рівні можливості, а не рівність, яка допомагає оволодіти найсучаснішими знаннями, а не примушує зубрити й відтворювати вчорашнє. Реалізація цього завдання потребує істотних інноваційних змін у системі освіти в цілому.

Інноваційність передбачає ґрунтовні зміни у провідних засадах, на яких вибудовується загалом вся система. Для України здійснення такого завдання передбачає необхідність змін у змісті самої освітньої діяльності, особливо, її змістово-методичній складовій. Новизну змісту може зумовити нова філософія освіти, а відтак – підготовка нового типу кадрів, які сформували свій професійний потенціал на основі новітніх змістових змін і є носіями цієї філософії, зорієнтованої на світовий досвід.

Реалії сьогодення потребують від людини іншого мислення та образу дій, котрі були б адекватними сучасним реаліям, дозволяли їй усвідомити можливості та ризики своєї діяльності в крихкому, нестабільному світі. Проблема розвитку критичного мислення та впровадження його у практику освіти є предметом зацікавлень низки фахівців, що працюють у царині психології, педагогіки, філософії тощо. Ідеї про формування критичного мислення з'явилися у США та набули розвитку майже півстоліття тому [6]. У

низці навчальних закладів створенні та функціонують курси з навчання критичному мисленню. У другій половині ХХ століття розпочала свою діяльність спеціалізована установа, яка об'єднала висококваліфікованих фахівців у сфері розвитку критичного мислення – Інститут критичного мислення. Фундатором цієї науковоосвітньої установи є професор філософії Колумбійського університету М. Ліпман. Метью Ліпман – професор філософії Колумбійського університету, консультант ЮНЕСКО з освітніх питань. Він є автором «рефлексивної» моделі освіти, у якій навчальна діяльність спрямовується на осмислення внутрішніх сенсів та характеристик предметів та явищ, які досліджуються, а не на засвоєння певної інформації. Мислення, на думку дослідника, є особливим феноменом, що набувається в процесі пізнання та є відкритим для вдосконалення [1]. Практична реалізація ідей М. Ліпмана знайшла, зокрема, у навчальному курсі «Філософія для дітей». Під керівництвом дослідника у 70-х роках ХХ століття в США була розроблена програма викладання філософії у школі, яка згодом набула популярності у багатьох країнах світу. «Філософія для дітей» має на меті не стільки презентувати світовий розвиток філософської думки, скільки запозичити її запитальний характер, стиль міркування, визнання поліваріантності відповідей, вміння конструювати гіпотези та формулювати судження тощо. Лозунг даної програми: «Міркуванню необхідно навчати» [5]. Дослідник стверджує, що мислення є особливим феноменом, який не вичерпується лише природними характеристиками, а розуміється також як навичка, яка відкрита для вдосконалення.

Сутність методики філософія для дітей полягає в тому, що освітній процес має ґрунтуватися на моделі філософської дискусії та філософського дослідження. В основі методики — «сократівський діалог», який передбачає використання запитань. Кінцевою метою програми є формування критичного, креативного та піклувального мислення. Дана методика застосовується в понад 80 країнах світу. Дослідження свідчать, що методика може підвищити

успішність дітей на 30 % [4]. Основними навиками і вміннями, які формуються у дітей у результаті участі у заняттях з програми «Філософія для дітей» є:

- вміння формулювати і висловлювати власну думку;
- аргументування особистої точки зору;
- уміння ставити питання та шукати на них відповіді;
- мати цілісне бачення проблемного питання чи ситуації;
- винахідливість у придумуванні нових теоретичних можливостей і здійсненні мисленневих експериментів, пошук альтернатив;
- відслідковування мисленневого процесу та усвідомлення його інструментарію;
- розвиток мовлення і комунікаційних навичок;
- культура спілкування;
- повага до думки інших;
- впевненість у власних можливостях;
- демократизм

Ці компетенції, навички та вміння формуються поступово, за умови систематичності реалізації даної методики на заняттях.

Варто зазначити, що визначаючи провідні компетенції, що мають формуватися у дитини на підґрунті нової системи мислення, слід прийняти той факт, що людське суспільство є досить розмаїтим. З огляду на філософію, психофізіологічний розвиток людини є складним діалектичним процесом, який перебуває у неперервному розвитку, що зумовлює якісну трансформацію одних явищ та процесів у інші. Як будь-якому динамічному явищу, його перебігу притаманні ряд певних закономірностей. До них належать послідовність та нерівномірність функціонального дозрівання, якісне перетворення одних сформованих явищ у інші (О. Нагорна). Також потрібно врахувати, що вагомим підґрунтям, на тлі якого здійснюється розвиток загалом, є віковий фактор, оскільки саме кожна наступна стадія розвитку взаємопов'язана з попередньою. Не менш важливого значення мають умови, у яких відбувається розвиток та формування особи. А саме, наскільки зовнішнє середовище було сприятливим

для цього. Відповідно, прояви негативних факторів, що справляли вплив на розвиток та його специфічні відхилення від нормотипових показників, які сформувалися під цим впливом є *особливостями розвитку*, що потребують створення відповідних умов та допомоги. Педагогічна практика має приймати до уваги ці закономірності для вибудовування успішної роботи та за-для створення оптимальних умов освітньо-виховного процесу на засадах дитиноцентризму, гуманізації освітнього процесу у всіх його ланках. То ж метод філософії для дітей є вагомим фактором для формування інклюзивного суспільства. Тобто суспільства для всіх.

Досвід американських педагогів і програма «Філософія для дітей» М. Ліпмана становлять значний науковий і практичний інтерес, розширюють наші уявлення про багатство ідей та методик у світі – особливо тому, що спрямовані на розвиток мислення дитини, формування в ньому пізнавальних й етичних уявлень та установок. Цей досвід цікавий ще й тому, що «практична філософія» завжди мала в Україні високий авторитет. Ідею навчання та виховання дітей через залучення філософії використовували Г. Сковорода, К. Ушинський, А. Макаренко та В. Сухомлинський. Зокрема творчий доробок В. Сухомлинського відіграв вагому роль у формуванні особистості дитини.

Визначальною в науково - теоретичних працях і практичному досвіді В.Сухомлинського є його філософсько-педагогічна система ідей та поглядів на дитину як на найвищу цінність у всіх ланках освіти. Гуманістична сутність концепції виховання Сухомлинського виявляється вже в самому ставленні до дитини. Найперше – це повага до особистості вихованця незалежно від його віку, визнання складності його внутрішнього світу і відповідальне ставлення до його долі. Все це відповідає сучасній меті виховання - створити сприятливі умови для розвитку особистості дитини, для її самореалізації.

На особливу увагу у творчості В. Сухомлинського заслуговують твори, які відображають взаємини, сприйняття та духовну позитивну трансформацію дітей з особливими потребами та нормотиповим розвитком, як то «Лялька з відірваною рукою», «Як Сергійко навчився жаліти» та ін. [3]

Нині багато закладів освіти провадять у своїй практиці методичні ідеї педагогічної системи В.О. Сухомлинського. Серед них школа-дитячий садок I ступеня «Паросток» №802 Подільського району міста Києва, який упроваджує вже кілька років у освітній процес закладу дошкільної освіти літературну спадщину В. Сухомлинського. Зокрема, розроблений свого часу проект Програми ШДС «Паросток» - «Виховуємо любов'ю» орієнтує педагога на відкриття дитині світу в єдності та різноманітності чотирьох світів – Природи, Культури, Людей, власного «Я».

Форми роботи:

- Щотижневе читання і обговорення художніх творів, казок В.Сухомлинського на заняттях і в повсякденній діяльності (літературознавчий, морально-патріотичний напрями роботи);
- Заняття «під голубим небом», щотижневі екскурсії на природу, заняття-милування, спостереження, хвилинки-милування за творами В.Сухомлинського (природознавчий напрям роботи);
- Щотижневе інсценування казок В.Сухомлинського (соціально-супільний, літературознавчий напрям роботи);
- Щотижневі Уроки прекрасного (світ природи, речей, людських стосунків, мистецтва);
- Щомісячні інтегровані та комплексні заняття на основі змісту творів В.Сухомлинського;
- Щоквартальна «Батьківська школа» (взаємодія з батьківським загалом)
- Щоквартальні літературно-музичні свята та розваги за творами В.Сухомлинського (музично-естетичний, морально-патріотичний напрями);
- Ігри-емпатії (соціально-емоційний напрям роботи)

В проекті Програми «Виховуємо любов'ю» визначені шляхи роботи з дитячим колективом:

- ОСВІТНІЙ НАПРЯМ *«Особистість дитини»*: (морально-етичне виховання): ознайомлення з творами В.Сухомлинського, проведення бесід-роздумів, визначення морального правила, філософських роздумів, проведення Занять Доброти, Подорожей в Країну Милосердя, Уроків Прекрасного, проведення дослідів морально-етичного спрямування, створення дидактичних ігор за творами В.Сухомлинського та з морально-етичного виховання, створення куточків Доброти в групах, дидактичних ігор та вправ на виховання *«Добрих почуттів»*, книжок-саморобок за творами В.Сухомлинського, складання авторських казок дітьми, інсценізація творів в групі та в закладі, ігри-емпатії, Театр етичних мініатюр за казками, В.Сухомлинського, театралізація казок в групах: використання різних видів театрів.

- ОСВІТНІЙ НАПРЯМ *«Дитина в природному довкіллі»*: організація занять *«під голубим небом»*, занять-милувань в *«Куточках Мрії»*, організація екскурсій, спостережень в природі, хвилинок-милувань, хвилинок-роздумів, хвилинок-цікавинок, праці в природі, дослідницької діяльності, створення на клумбах Куточків Краси за творами В.Сухомлинського;

- ОСВІТНІЙ НАПРЯМ *«Дитина в соціумі»*: створення міні-музеїв В.Сухомлинського в групах, створення системи роботи з патріотичного виховання, трудового виховання - проведення інтегрованих занять за схемами, інтелектуальними картами, створення колажів за творами В.Сухомлинського, ознайомлення з суспільними явищами, народними святами та традиціями, створення дидактичних, сюжетно-рольових ігор на основі отриманих знань, організація просторово-розвиваючого середовища;

- ОСВІТНІЙ НАПРЯМ *«Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота»*: проведення інтегрованих занять з логіко-математичного розвитку, використання цеглинок LEGO, створення ігор з прищипками, ігор з сенсорики – за творами В.Сухомлинського, проведення занять з використанням ноутбуків, смартдошки.

- ОСВІТНІЙ НАПРЯМ *«Дитина у світі мистецтва»*:

- музичні заняття з використанням творів В.Сухомлинського та класичної музики, інсценізація його казок, проведення свят, розваг дорослих та дітей, музично-літературних свят «стежинами доброти», «Казки чарівного лісу», літературно-музичних композицій;

- творча продуктивна діяльність дітей: малювання, аплікація, ліплення з солоного тіста за казками В.Сухомлинського, створення картин з природного матеріалу, покидькового матеріалу, фетру, з солоного тіста, вовни, створення книжок-саморобок – взаємодія батьків та педагогів, організація постійно діючої виставки дитячих робіт «Світ очима дітей», виготовлення поробок разом з батьками, виготовлення ялинкових прикрас, новорічних листівок.

- ОСВІТНІЙ НАПРЯМ «Мовлення дитини»: бесіди за творами В.Сухомлинського, переказ казок за ілюстраціями, опорними схемами, мнемотаблицями, книжками-саморобками, малюнками дітей, картинами, створеними за казками В.Сухомлинського, використання лепбуків, розроблення Правил дружби, розвиток мовлення під час Ігор на виховання Добрих почуттів, хвилинок-роздумів, хвилинок-співчуття, інтегрованих занять та занять «під голубим небом».

Вочевидь, пріоритетною метою навчального процесу сьогодні має бути навчання дитини узагальненим, універсальним засобам діяльності та самостійного, критичного мислення. Одним із таких методичних засобів є впровадження у роботу педагогічних ідей В.Сухомлинського, які мають ефективні результати у формуванні духовно збагаченого і розвиненого інтелектуально громадянина України.

ЛІТЕРАТУРА

1. О. Б. Петренко «Оповідання Василя Сухомлинського у «Філософії для дітей» М. Ліпмана» / Петренко О.Б. // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2017 - №5(91). – С.83-90

- Ліпман М. Критичне мислення: чим воно може бути? / М. Ліпман // Постметодика. – 2005 – № 2 (60). – С. 33-41.
2. Липман М. Рефлексивная модель практики образования / М. Липман // Философия для детей. – М. : Ифран, 1996. – 244 с.
3. В. Сухомлинский. Сердце отдаю детям / В. Сухомлинский. – 2-е изд. – К. : Радянська школа, 1971. С – 243.
4. Лютко О. М. Усе нове – старе: творчі перетини м. Ліпмана та в. Сухомлинського /О.М. Лютко// Педагогічний альманах. – 2015. – (26). С. – 172-176.
5. Гавриш Н.В. Філософія для дітей. Цікаві уроки для молодших школярів : методичний посібник / Н.В.Гавриш, О.О.Олійник. К.: ВД «Слово», 2014. С. 8-9.
6. Ганаба С. Вісник Інституту розвитку дитини. /С. Ганаба // Сер.: Філософія ..., 2013. – (29). С – 5-11.